

प्रश्नमुण्डक-ऐतरेयोपनिषदः सभाष्याः

Program in which it is offered: Shastri Fifth Semester

Course Category: Core

Course Code - VK225

Course Credit Structure: 3

- **Lecture: 3**
- **Tutorial:**
- **Practical: N.A.**

Contact Hours per week: 3

1. Introduction

प्रस्थानत्रय्यामन्यतमस्य श्रुतिप्रस्थानस्य तात्पर्यार्थविचार एव वेदान्तशास्त्रस्य मुख्यो व्यापारः। तत्र दशसूपनिषत्सु उपनिषत्त्रयम् शाङ्करभाष्यसहितम् अस्मिन् सत्रे पाठ्यत्वेन निर्धारितं वर्तते -

1. प्रश्नोपनिषद्
2. मुण्डकोपनिषद्
3. ऐतरेयोपनिषद्

प्रश्नोपनिषद् – षट्सु खण्डेषु विभक्तेयमुपनिषद् अथर्ववेदीयब्राह्मणभागान्तर्गता वर्तते। षट्प्रश्नाः अत्र उपलभ्यन्त अत एव अस्या उपनिषदः प्रश्नोपनिषदिति नाम्ना प्रसिद्धिर्वर्तते।

मुण्डकोपनिषद् – अथर्ववेदीया संहितोपनिषदियं मुण्डकत्रये विभक्ता वर्तते। प्रतिमुण्डकं खण्डद्वयमस्यामुपनिषद्युपलभ्यते।

ऐतरेयोपनिषद् – ऋग्वेदस्य ऐतरेयारण्यके द्वितीयारण्यकस्य चतुर्थपञ्चमषष्ठाध्यायाः ऐतरेयोपनिषदिति नाम्ना ख्यायते। अस्यामुपनिषदि अध्यायत्रयं वर्तते। तत्र प्रथमेऽध्याये खण्डत्रयं वर्तते द्वितीयतृतीयाध्याययोः एकैकः खण्डो वर्तते।

2. Course Objectives

- निर्दिष्टग्रन्थस्थविषयाणां परिज्ञानम्

3. Prerequisites

- शास्त्राध्ययनेऽभिरुचिः
- तर्कसङ्ग्रहदीपिकाज्ञानम्
- गीताभाष्याध्ययनम्

4. Readings

- आनन्दाश्रमसंस्कृतग्रन्थावलिः, प्रश्नोपनिषत्सटीकशाङ्करभाष्योपेता, आनन्दाश्रममुद्रणालयः, पुणे।

- आनन्दाश्रमसंस्कृतग्रन्थावलिः, मुण्डकोपनिषत्सटीकशाङ्करभाष्योपेता, आनन्दाश्रममुद्रणालयः, पुणे।
- आनन्दाश्रमसंस्कृतग्रन्थावलिः, ऐतरेयोपनिषद् सटीकशाङ्करभाष्योपेता, आनन्दाश्रममुद्रणालयः, पुणे।

5. Module-wise topics

Module -1 - प्रश्नोपनिषद् शांकरभाष्यासहिता

Sessions: 7

Objectives -

- भाष्यस्थविषयाणां ज्ञानम्

Topics -

- प्रथमः प्रश्नः
- द्वितीयः प्रश्नः
- तृतीयः प्रश्नः
- चतुर्थः प्रश्नः
- पञ्चमः प्रश्नः
- षष्ठः प्रश्नः

Readings -

आनन्दाश्रमसंस्कृतग्रन्थावलिः, प्रश्नोपनिषत्सटीकशाङ्करभाष्योपेता, आनन्दाश्रममुद्रणालयः, पुणे।

Module -2 - मुण्डकोपनिषद् सशाङ्करभाष्या - प्रथमद्वितीयमुण्डके

Sessions: 10

Objectives -

- निर्दिष्टग्रन्थस्थविषयाणां ज्ञानम्

Topics -

- सम्बन्धभाष्यम्
- विद्यायाः परापरभेदमीमांसा
- परविद्यायाः वाक्यार्थज्ञानजन्यत्वम्
- अक्षरब्रह्मणो भूतयोनित्वम्

- संसारमोक्षयोः स्वरूपनिर्देशः
- परीक्षिष्यमाणस्य कर्मफलस्य प्रदर्शनम्
- सर्वकर्मप्रधानस्य अग्निहोत्रस्य प्रथमं प्रदर्शनम्
- कर्ममार्गेऽनेका विपत्तयः
- ज्ञानरहितकर्मणो निन्दा
- पराविद्याया अधिकारिप्रदर्शनम्
- गुरोरुपदेशप्रकारः
- परविद्याविषयस्य दृष्टान्तेन प्रत्यक्षवत्सत्यत्वव्यवस्थापनम्
- सत्यस्य अक्षरब्रह्मणः पारमार्थिकस्वरूपवर्णनम्
- ब्रह्मणो जगदुपादानत्वम्
- ब्रह्मज्ञानादविद्यानिवृत्तिः
- अरूपम् सदक्षरं कथं विज्ञेयमित्युपपादनम्
- ब्रह्मवेधनप्रकारः
- ब्रह्मसाक्षात्कारस्य फलवर्णनम्
- ब्रह्मणो ज्योतिषां ज्योतिष्टम्

Readings -

आनन्दाश्रमसंस्कृतग्रन्थावलिः, मुण्डकोपनिषत्सटीकशाङ्करभाष्योपेता, आनन्दाश्रममुद्रणालयः, पुणे।

Module -3 - मुण्डकोपनिषद् सशाङ्करभाष्या - तृतीयं मुण्डकम्

Sessions: 10

Objectives

- निर्दिष्टभागस्य विषयपरिज्ञानम्

Topics -

- प्रककारान्तरेण ब्रह्मणो निरूपणम्
- द्वा सुपर्णा इति मन्त्रतात्पर्यार्थवर्णनम्
- ईश्वरदर्शनाज्जीवस्य शोकनिवृत्तिः
- श्रेष्ठतमो ब्रह्मयज्ञः
- सम्यज्ञानसहकारीणि साधनानि
- आत्मविदः सर्वावाप्तिलक्षणं फलम्
- कामत्याग एव मुमुक्षोः प्रधानं साधनम्
- आत्मनः त्यागातिरिक्तोपायानुपेयत्वम्
- मोक्षस्वरूपम्

Readings -

आनन्दाश्रमसंस्कृतग्रन्थावलिः, मुण्डकोपनिषत्सटीकशाङ्करभाष्योपेता, आनन्दाश्रममुद्रणालयः, पुणे।

Module -4 - ऐतरेयोपनिषद् सशाङ्करभाष्या- प्रथमोऽध्यायः

Sessions - 12

Objectives -

- निर्दिष्टग्रन्थस्थविषयाणां परिज्ञानम्

Topics -

- प्रथमखण्डः
- द्वितीयखण्डः
- तृतीयखण्डः

Readings -

आनन्दाश्रमसंस्कृतग्रन्थावलिः, ऐतरेयोपनिषत्सटीकशाङ्करभाष्योपेता, आनन्दाश्रममुद्रणालयः, पुणे।

Module- 5 - ऐतरेयोपनिषद् सशाङ्करभाष्या- द्वितीयतृतीयाध्यायौ

Sessions: 6

Objectives -

- निर्दिष्टग्रन्थस्थविषयाणां ज्ञानम्

Topics -

- द्वितीयाध्यायस्य प्रथमः खण्डः
- तृतीयाध्यायस्य प्रथमः खण्डः

Readings -

आनन्दाश्रमसंस्कृतग्रन्थावलिः, सटीकाद्वयशाङ्करभाष्योपेता काठकोपनिषत्, आनन्दाश्रममुद्रणालयः, पुणे।

6. Pedagogy

शास्त्रीयविषयाणां प्रतिविषयं	पारम्परिकरीत्या सम्भवद्दृष्टान्तमाध्यमेन	आधुनिकप्रणाल्या च अध्यापनं	प्रयोगमाध्यमेन भविष्यति।
---------------------------------	---	-------------------------------	-----------------------------

प्रतिसप्ताहमधीतविषयाणामनुवादश्च भविष्यति।

7. Evaluation Pattern:

Sr. No.	Evaluation Pattern	Percentage
1.	अधीतविषयाणामनुवाद :	15 %
2.	अभिलेखः	15%
3.	सत्रार्द्धपरीक्षा	25 %
4.	सत्रान्तपरीक्षा	45 %